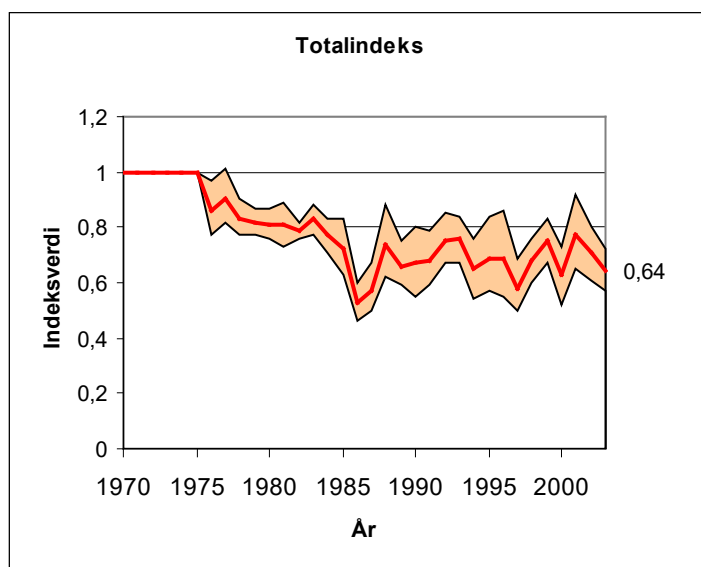


Innledning

Tapet av naturmangfold i Norge må stanses

Stortinget vedtok i 2003 at Norge skal stanse tapet av biologisk mangfold innen 2010. Målet er også nedfelt i Soria Moria-erklæringen. Også EU har dette som mål. Norge og EUs mål er en oppfølging av vedtaket som ble gjort under den internasjonale konferansen om miljø og utvikling i Johannesburg i 2002, der det ble bestemt at tapet av biologisk mangfold skulle reduseres vesentlig innen 2010. 2010-målet er svært ambisiøst, og krever politisk handling på mange plan dersom det skal nås.

Riksrevisjonen slaktet i sin utredning høsten 2006 norsk naturforvaltnings manglende evne til å omsette ambisiøse miljømål til handling. Blant annet dokumenterte de at opp mot 30 prosent av norske verneområder i dag er truet. WWF lanserte gjennom Naturindeks for Norge 2005 et eksempel på et måleverktøy som kan vise om vi er på rett vei eller ei. Naturindeksen viste at norske dyrebestander i gjennomsnitt er blitt redusert med en tredjedel i løpet av de siste tretti år. Dersom 2010-målet skal nås, må blant annet negative bestandstrender snus.



Figur 1. Naturindeksens totalindeks viser den gjennomsnittlige trenden i bestandsutvikling for virveldyr i Norge i perioden 1975 til 2003. Kurven viser en nedgang på over tretti prosent i perioden.

Naturmangfoldloven: Det viktigste verktøy for å stanse tap av natur

Regjeringen skal legge fram forslag til naturmangfoldlov i løpet av 2007. Denne loven vil bli det viktigste lovverket for norsk natur i tiåra som kommer for å stanse tapet av biologisk mangfold og sørge for at listen med 3800 trua arter i Norge blir kortere og ikke lengre. Regjeringen har sagt at de med nytt lovverk skal komme opp på EU-nivå hva gjelder regelverk for å sikre truet natur. EUs viktigste naturvernregelverk er det såkalte *fugledirektivet* og *habitatdirektivet*. Disse direktivene inneholder lister over arter og naturtyper som skal sikres en spesiell beskyttelse i EU-landene. EUs natuvernregelverk er unntatt fra EØS-avtalen og gjelder dermed ikke i Norge. Norge har i en årrekke sakkert akterut i forhold til EU når det gjelder naturvernlovverk. Skal Norge komme opp på EU-nivå med sitt nye lovverk, må naturmangfoldloven blant annet sikre truede arter og naturtyper fra utryddelse.

WWFs hovedkrav til en ny Naturmangfoldlov

Naturmangfoldloven kan redde mange arter, men det forutsetter at regjeringen strammer opp loven i forhold til det forslaget som ble utarbeidet av lovutvalget. Dessuten må loven følges opp med bevilgninger, kunnskap, overvåking og kompetanse i kommunene samt et godt system for sanksjoner og redningsaksjoner. WWFs hovedkrav til ny naturmangfoldlov er som følger:

1. Økonomisk sone må med

Det er svært viktig at naturmangfoldloven får et virkeområdet som også omfatter norsk økonomisk sone, slik utvalget har foreslått. Ingen rent marine områder er vernet etter naturvernloven så langt. Dette til tross for at det er et stort behov for å sikre marint vern av områder som har størst naturrikdom og som må sikres mot negative påvirkninger av hensyn til å ivareta biologisk mangfold.

2. Kartlegging, kunnskapsnivå og tilstandsmål

Dersom naturmangfoldloven skal sikre et faglig kvalitetsnivå som EUs habitatdirektiv, er det nødvendig at loven setter krav til et faglig godt kunnskapsgrunnlag, dvs. at den må sette krav til kartlegging og overvåking av naturen. Den må også sette krav til at det skal settes tilstandsmål for arter og naturtyper, slik Habitatdirektivet gjør. Alle stater plikter etter habitatdirektivet å sikre gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper som er oppført på habitatdirektivets lister. I Norge har områder blitt vernet uten at det er satt mål for hvilken økologisk tilstand områdene skal bevares i. Mangel på tilstandsmål har også medført en mangelfull forvaltning, slik Riksrevisjonen har dokumentert.

3. Lovverk på linje med EUs naturvernlovgivning

En vitenskapelig komité utarbeider lister over arter og naturtyper som skal føres opp på habitatdirektivets lister. Det ligger altså sterkt faglige vurderinger til grunn for hvilke arter og naturtyper som skal sikres av statene. I forslaget til naturmangfoldlov er det lagt opp til at myndighetene *kan* foreta seg noe dersom arter eller naturtyper har en utvikling som strider mot det generelle bevaringsmålet i loven. Dersom naturmangfoldloven skal bli et like godt naturvernverktøy som Habitatdirektivet, må myndighetene ha en *handlingsplikt* dersom en art eller naturtype er truet. Dersom EU-landene ikke følger opp sine forpliktelser etter habitatdirektivet, kan det iverksettes sanksjoner. Også naturmangfoldloven må ha klare sanksjonsmekanismer hvis regler for ivaretagelse av prioriterte arter og utvalgte naturtyper blir brutt.

4. Fremmede arter

Naturmangfoldloven må ha strenge regler for innførsel og utsetting av fremmede arter, også planter. I forslaget er landlevende planter unntatt fra det generelle regelverket, og dette mener WWF at er for svakt. Fremmede arter skaper ofte store problemer i vår natur. Mange arter invaderer store områder og utrydder stedegne planter. Har slike arter først etablert seg, er det svært kostnadskrevenende å fjerne dem igjen. Med klimaendringer vil problemet med fremmede arter bare øke, fordi stadig flere nye arter vil kunne overleve. Dette underbygger enda mer behovet for å sikre et godt lovverk på dette feltet.

5. Miljøombud

I EU må landenes Natura 2000-områder og forvaltningen av dem godkjennes av kommisjonen. Dersom vi skal sikre et like godt system i Norge, må noen ha en kontrollfunksjon og følge med på om myndighetene faktisk foretar seg det som er nødvendig for å ivareta lovens formål. Vi mener derfor at Norge trenger et Miljøombud som kan ha en slik funksjon. Forslag om en hjemmel for opprettelse av et Miljøombud i Norge foreligger som vedlegg i lovutkastet. WWF mener at det må inn i loven.

Målet med denne rapporten

I denne rapporten tar vi for oss ti eksempler på truede arter i Norge som vi mener vil få et mye sterkere juridisk vern med naturmangfoldloven. I gjennomgangen av artene og omtalen av hvordan loven vil kunne bidra til å redde dem, har vi tatt utgangspunkt i lovforslaget som ble overlevert regjeringen fra det såkalte biomangfoldlovutvalget (NOU 2004:28 *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold* (Naturmangfoldloven)).

I rapporten gjennomgår vi følgende arter:

1. Klippeblåvinge
2. Elfenbenslav
3. Hønehauk
4. Jerv
5. Elvemusling
6. Storsalamander
7. Lomvi
8. Europeisk hummer
9. Vanlig uer
10. Ål

Gjennom disse eksemplene ønsker vi å belyse status for noen av de truede artene våre, hva som truer dem og at artene i dag har for svak juridisk beskyttelse i lovverket, samt at et nytt og mye sterkere lovverk kan bidra til å redde artene fra utryddelse i norsk natur. På denne måten vil vi få fram behovet for et sterkt lovverk og forhåpentlig påvirke til et norsk naturlovverk for framtida.

WWF, Mai 2007,
Kristin Thorsrud Teien

1. Klippeblåvinge (*Scolitantides orion*)



Klippeblåvinge (*Scolitantides orion*) (overside t.v og underside t.h.). Foto: Leif Aarvik.

Klippeblåvinge tilhører sommerfuglfamilien Glansvinger (Lycaenidae), som i tillegg til blåvinger inneholder gruppene gullvinger og stjertvinger. Et særlig trekk ved glansvingene er den sterke tilknytningen mange arter har til maur. Larvene til disse artene har spesielle kjertler som utskiller stoffer som maurene finner helt uimotståelige, slik at de til og med tolererer at larven spiser opp maurenes eget avkom. Mange av våre glansvingearter er knyttet til åpne blomsterrike biotoper. Dette er en naturtype som mer og mer forsvinner på grunn av endringene som skjer i kulturlandskapet. Derfor er flere av artene i tilbakegang.

Sommerfuglen av klippeblåvinge har et vingspenn på 27-32 mm. Oversiden av vingene er blå med kraftig mørk bestøving. Langs ytterkantene av begge vingepar er det en rad svarte pletter; dessuten en svart flekk midt på framvingen. Frynsene er "rutet" svart og hvitt. Vingenes underside er hvit med kraftige svarte pletter. Bakvingeundersiden har et oransje bånd innrammet i svarte pletter. Larven av klippeblåvinge er gulgrønn med en rødbrun rygglinje dannet av firkantede pletter. Den lever på smørbukk (*Sedum telephium*) og hvitbergknapp (*S. album*). Klippeblåvingen lever derfor på svaberg ved kysten der disse vertsplantene vokser. Puppen overvintrer og sommerfuglen flyr i mai-juni.

Arten er tidligere kjent fra 16 lokaliteter i en stripe langs Oslofjorden fra Halden til Oslo. På vestsiden av fjorden bare kjent fra Larvik og videre sydvestover så langt som til Arendal. Men arten gått kraftig tilbake, og er i senere år er klippeblåvingen bare funnet i to vidt atskilte områder; Tvedestrand og Halden. Årsaken til tilbakegangen er sannsynligvis først og fremst gjengroing. En ytterligere tilbakegang vil sannsynligvis føre til at arten forsvinner helt fra vår fauna. Arten har i senere år gått kraftig tilbake i både i Finland, Sverige og Norge.

Ved en eventuell utdøing i et av landene, er det liten sjanse for rekolonisering fra nabolandet. På Rødlista 2006 er derfor arten vurdert til å være sterkt truet (EN). Totalt er i alt 159 sommerfugler sterkt truet på Norsk Rødliste 2006.

Foruten forekomster i isolerte områder i Sør-Norge, Midt-Sverige og Sør-Finland, omfatter hovedområdet Sør-Europa og nordover til ca. 50 grader nordlig bredde. Videre finnes arten østover fra Balkan, gjennom det sydlige Russland og helt til Japan.

Trusler

Levestedene trues av hyttebygging, camping og ulike former for slitasje på grunn av menneskelige fritidsaktiviteter. Halden kommune er i ferd med å ødelegge deler av leveområdet til klippeblåvingen ved at det er planlagt hyttebygging i området. Dette kan utvilsomt føre arten nærmere utryddelse.

Kan naturmangfoldloven redde klippeblåvingen?

I forslag til naturmangfoldlov kan arter utpekes som ”prioriterte arter” ved forskrift (§ 23). Dette kan gjøres dersom 1) arten har en bestandssituasjon som strider mot det generelle bevaringsmålet (§ 5), 2) at arten er en ansvarsart for Norge, eller 3) at internasjonale forpliktelser gjøre prioritering nødvendig. Klippeblåvinge ville kunne bli utpekt som prioritert art grunnet det første tilfellet. Dersom klippeblåvinge var en prioritert art, ville forskriften for prioritering kunne fastsette forbud mot enhver form for uttak eller ødeleggelse av arten eller bestemte bestander av den. Forskriften kan også angi regler om beskyttelse av viktige økologiske funksjonsområder for arten og sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i klippeblåvingens funksjonsområder. Dersom et slikt regelverk var på plass i dag og klippeblåvingen var utpekt som prioritert art, skulle ikke et slikt tilfelle som i Halden kunne skje. Da ville lovverket sette et mye strengere krav til kommunen om å sikre arten og dens leveområder.

Forutsetningen for at systemet med prioriterte arter skal fungere lokalt er at kommunene har et godt system for å kartlegge arter og naturtyper, at de har god og presis kartfesting, at de har god naturkompetanse og at kunnskapen virkelig blir brukt i kommunenes planlegging. I dag er praksis for dette svært variabel fra kommune til kommune. En innføring av naturmangfoldloven krever derfor en bred satsing og kunnskapsoppbygging i alle landets kommuner.

Slik naturmangfoldloven er foreslått, står det at myndighetene kan utpeke ”prioriterte arter” ved forskrift. Dette er svakere enn EUs naturvernregelverk, der landene plikter å hensynta de arter som er utpekt som truede i Europa og som er oppført på habitatdirektivets vedlegg. Dersom naturmangfoldloven skal bli like sterk, mener WWF at myndighetene må ha en handlingsplikt til å utpeke arter som prioriterte dersom bestandsutviklingen strider mot bevaringsmålet.

2. Elfenbenslav (*Heterodermia speciosa*)



Elfenbenslav (*Heterodermia speciosa*). Foto: Bård Bredesen/Naturarkivet

Elfenbenslav vokser på mosedekte bergvegger i skyggefull skog, gjerne i bekkekløfter og enkelte ganger også i kulturmiljøer som hagemarker. Elfenbenslav finnes mest i dalførene på indre Østlandet, særlig i Gudbrandsdalen og Valdres. Ellers er den meget sjelden i indre fjordstrøk, Trøndelag og Troms. Artens utbredelse er godt kjent, men vi antar at den har en del uoppdagete forekomster, særlig i Gudbrandsdalen. Laven finnes også i Trillemarka i Buskerud. I Sverige er elfenbenslav en nasjonalt fredet art. Det betyr at det er forbudt å plukke eller på annet vis ta bort eller skade levende eksemplarer av arten. Elfenbenslav er vurdert å være sterkt truet (EN) på Norsk Rødliste 2006.

Trusler

Arten har gått kraftig tilbake, noe som mest skyldes gjengroing av beiteskog og hagemark. Noen få lokaliteter i furuskog er sårbare for flatehogst og tette granplantefelt. Lavspesialister har observert og vurdert at arten har gått tilbake i løpet av de siste ti åra og reduksjonen vurderes å fortsette. Dette særlig fordi artenes utbredelsesområde er redusert og/eller at det er redusert kvalitet på leveområdene.

Kan naturmangfoldloven redde elfenbenslaven?

Omtrent halvparten av artene på den nye rødlista er knyttet til skog (48 prosent). Omtrent 60 prosent av disse er knyttet til løvskog/løvtrær og 40 prosent er knyttet til barskog/bartrær. De fleste av de truede artene er knyttet til gammel skog. Det viktigste virkemiddelet for å redde disse artene fra utryddelse er å bevare leveområdene deres og de elementene i leveområdene som artene er avhengige av. Det betyr at en del av skogen må få stå i fred og vernes. Forskerne har anbefalt at vi minimum må verne 4,6 prosent av den produktive skogen i Norge for å ta vare på det biologiske mangfoldet i skog. I dag er bare ca 1 prosent vernet. Det betyr også at den skogen som drives, må drives på en bærekraftig måte som ikke ødelegger viktige biologiske områder.

Noen av de viktigste verktøyene i forslag til naturmangfoldlov utover det tradisjonelle områdevernet, er hjemler for å utpeke "prioriterte arter" og "utvalgte naturtyper". For å redde elfenbenslav må en hindre at leveområdene blir ødelagt eller forringet. De lokaliteter der arten finnes bør enten vernes (områdevern) som naturreservat eller de bør utpekes som "utvalgte naturtyper" i forskrift. Dette vil pålegge kommunene å sikre sine forekomster av arten fra å bli ødelagt av nedbygging eller inngrep. Det vil også bli krevd at beskrivelser av hvordan de skal inngå i eventuell skogbruksplan eller miljøplan for jordbruket for området. I § 52 er det foreslått krav til at det skal tas hensyn til utvalgte naturtyper ved utarbeiding av skogbruksplaner (se boks under). Tilsvarende er det foreslått krav til at utvalgte naturtyper skal hensyntas i miljøplan for jordbrukseiendommer i § 53 (se boks under). For elfenbenslav er det viktig at det i de områder der opprettholdelse av beite er viktig for framtidig sikring av arten, blir utarbeidet skjøtselsplan for området.

En forutsetning for at de foreslåtte hjemler for utvalgte naturtyper skal fungere, er at det foreligger en handlingsplikt for myndighetene til å utpeke utvalgte naturtyper dersom utviklingen strider mot bevaringsmålet. Dette forutsetter også at det settes strenge krav til kommunene om å gi dem nok beskyttelse. WWF mener det er for svakt at foreslått lov åpner for at noe av dem kan ødelegges dersom andre er ivaretatt. Dessuten må det kunne gis sanksjoner til kommuner som ikke følger opp og sikrer naturtypene.

En annen mulighet for å sikre arten gjennom bruk av ny naturmangfoldlov er å utpeke den som ”prioritert art”. Dette vil medføre at det settes krav til å sikre artens leveområde. Dersom elfenbenslav var en prioritert art, ville forskriften for prioritering kunne angi regler om beskyttelse av viktige økologiske funksjonsområder for arten og sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i lavens funksjonsområder.

§ 52 (utvalgte naturtyper i skog)

Ved utarbeiding av skogbruksplaner skal hensynet til utvalgte naturtyper ivaretas.

Eiere eller brukere av skogeiendommer som inneholder utvalgte naturtyper, kan søke kommunen om godkjenning av skogbruksplan for så vidt den berører forekomster av utvalgte naturtyper. Når godkjenning er gitt, kan skogbrukstiltak utføres uten videre i samsvar med planen. Godkjenning kan bare gis hvis gjennomføring av tiltak etter planen ikke forringer den utvalgte naturtypens utbredelse og økologiske tilstand.

Skogbrukstiltak som ikke skjer i henhold til godkjent plan etter annet ledd, skal meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket utføres. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av en utvalgt naturtypes utbredelse eller økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres. Frist for tilbakemelding kan fastsettes i forskrift etter § 49 første ledd.

Kilde: NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)

§ 53 (utvalgte naturtyper i jordbrukslandskap)

Blir det med hjemmel i jordloven utarbeidet en miljøplan for en eiendom med utvalgte naturtyper skal planen også ivareta hensynet til de utvalgte naturtyper.

Er det ikke utarbeidet en slik plan selv om eiendommen er i aktiv drift, skal alle tiltak som berører den utvalgte naturtypen meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket iverksettes. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av en utvalgt naturtypes utbredelse eller økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres. Frist for tilbakemelding kan fastsettes i forskrift etter § 49 første ledd.

Kilde: NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)

3. Hønehauk (*Accipiter gentilis*)



Hønehauk (*Accipiter gentilis*). Foto: Tom Schandy.

Hønehauk finnes i skog rundt hele Nordkalotten, fordelt på flere ulike underarter. Den lever i barskog, lauvskog, blandingskog, i eldre naturskogpreget/plukkhogd skog med grove trær og mye død ved i ulike nedbrytningsstadier, men også i kulturlandskap med trær. Hønehauken hekker spredt og fåtallig i skogstrakter over det meste av landet. Den jakter både i løv- og barskog og i åpent terreng. Bestandsstørrelsen i Norge er mellom 2800 og 4000 reproduserende individer. På menyen står fugl og mindre pattedyr, men også større dyr som storfugl og hare. Hønehauk er svært sky og trives derfor best i skoger langt fra bebygde områder. Av størrelse er den 50-60 cm og veier mellom 500 og 1100 g. Den er større og kraftigere enn spurvehauk. Hønehauk er vurdert som sårbar (VU) på Norsk Rødliste 2006.

Moderne skogbruk truer hønehauken

Hønehauk har hatt en markant tilbakegang i løpet av det siste hundreåret. Bestandsnedgangen har vært i størrelsesorden 14 prosent pr 10-års- periode etter 1975. Dette vil si en nedgang på 25 prosent på en 18-års periode. Imidlertid tyder dataene på at nedgangen var størst i første delen av perioden. Den virkelige bestandsendringen for siste den 18-års perioden er derfor usikker. Det antas at det har vært en nedgang i bestander i alle våre naboland (Artsdatabankens Rødlistebase). Nedgangen skyldes primært moderne skogsdrift med flatehogst. De siste tiåra har skogsdriften vært dominert av et moderne skogbruk kjennetegnet ved satsing på homogen alders- og artssammensetning, utbredt bruk av markberedning og grøfting samt utstrakt bygging av skogsbilveier. Dessuten hogges trærne før skogen rekker å bli gammel. Reduksjon av gammel skog truer hønehauken fordi den får redusert hekke- og jakthabitat og mindre tilgang på byttedyr. Andre trusler er utslipp av miljøgifter til land og vann og uregulert jakt.

Kan naturmangfoldloven redde hønehauken?

Et av de viktigste virkemidlene for å hindre en fortsatt betandsnedgang for hønehauken er å sikre god ivaretagelse av leveområdene og de elementer i skogen som hønehauken er avhengig av. Et av de viktigste virkemidlene for å sikre dette er områdevern. I dag er bare ca. 1 prosent av den produktive skogen i Norge vernet. Forskerne har anbefalt at vi minimum må verne minst 4,6 prosent av den produktive skogen i Norge for å ta vare på det biologiske mangfoldet i skog. For å sikre hønehaukens framtid er det viktigst å sikre vern av store sammenhengende skogområder og særlig gammel skog. I tillegg er det svært viktig å sikre et bærekraftig skogbruk som ivaretar biologisk viktige områder, herunder gammel skog og leveområder for hønehauk. Naturmangfoldloven har overordnede prinsipper for naturforvaltningen som er tenkt å skulle være ledende også for andre sektorlover, herunder skogloven. Det betyr at naturmangfoldloven også må bli en viktig føring for det

norske skogbruket. Dette forutsetter imidlertid at naturmangfoldloven blir det den er tenkt å skulle bli: nemlig et overordnet lovrammeverk for det biologiske mangfoldet som gir reelle føringer for andre sektorlover.

Når det gjelder områdevern, er det relativt få forandringer i foreslått naturmangfoldlov sammenliknet med dagens naturvernlov. Vi har allerede i dag et lovverk som åpner for å verne viktig natur i Norge. Når det gjelder å sikre det biologiske mangfoldet i skog, er det altså ikke mangel på lovverk som har vært til hinder for det svært mangelfulle skogvernet. Det er mangel på politisk mot, prioritering, mangelfulle bevilgninger til erstatning og vernekonflikter med skogeiere som har gjort det. Et nytt lovverk garanterer ikke i seg selv at skogvernet blir bedre. Å sikre det biologiske mangfoldet i skog forutsetter at politikerne bruker det regelverket de har for å få vernet de skogtypene og områdene som er viktigst for det biologiske mangfoldet og sikrer et representativt vern av skog.

4. Jerv (*Gulo gulo*)

Jerven er det største av mårdyret i vår fauna. Den kan bli inntil en meter lang og veier vanligvis 10-12 kilo. Fargen på pelsen er mørk brun, nesten svart, med en lysere stripe på sidene. Den er tettbygd og bjørnelignende. Jerven er knyttet til fjell/tundra, rasmark, berg, bekkekløfter og skog. I Norge lever jerven i høyfjellet og i den øverste delen av fjellskogen. Bestanden er delt i to: En bestand har tilhold i fjellheimen i Sør-Norge, mens en annen bestand holder til i Nord-Norge og er en bestand vi deler med Sverige, Finland og Russland. Jerv er tynt utbredt over hele den nordlige halvkulen. De landene som har fast jervebestand, er Norge, Sverige, Finland, Russland, USA og Canada. De viktigste byttedyrene for jerv er rein, rype, hare, smånagere og sau. Den tar også åtsler. Jerven lever det meste av livet alene, og paringstiden om våren og sommeren er den eneste tiden da hann- og hunnjerv omgås. Jerven ble vurdert å være sterkt truet (EN) på Norsk Rødliste 2006.

Bestanden av jerv i Norge, etter IUCNs kriterier, er minimum 166 reproduserende individer dvs mer enn 3 år gamle, i Norge. Arten er også listet som sterkt truet (EN) i Sverige og Finland. Bestanden er større i Sverige enn i Norge. Bestanden har vist en økende bestandstrend, men en levedyktighetsanalyse av jervens bevaringsstatus i Norge konkluderte med at arten ville utryddes i store deler av Norge om dagens avskytningsrate fortsetter dersom det ikke kommer innvandrende individer fra nabolandene. Norge har 25-50 % av den europeiske bestanden av jerv, og har derfor et spesielt ansvar for å sikre arten.

Trusler

Den viktigste årsaken til at bestanden av jerv i Norge er liten, er lovlig og ulovlig jakt/uttak. På grunn av store konflikter med sauenæringa på grunn av at jerv tar sau, åpnes det for årlige fellinger/uttak av jerv. I tillegg foregår et ulovlig uttak i ukjent omfang. Andre trusler mot jerven er utbygginger av veier, skogsbilveier og bygninger med mer, arealreduksjon av leveområder og og forstyrrelser fra støy og ferdsel.

Kan naturmangfoldloven redde jerven?

Gjeldende regelverk for uttak av fredet rovvilt er foreslått tatt inn i naturmangfoldloven, fra viltloven der regelverket ligger i dag. Naturmangfoldloven har et annet formål og et annet lovrammeverk enn viltloven, som trolig også vil komme store rovdyr til gode. Blant annet er det bevaringsmål for arter med mål om å opprettholde "levedyktige bestander i sitt naturlige utbredelseområde". I tillegg er det foreslått at miljøprinsipper som føre-var-prinsippet m. fl. skal nedfelles i loven. Dette vil innebære en større forpliktelse til at prinsippene legges til grunn enn i dagens forvaltningspraksis. Dersom bestandsutviklingen er i strid med dette bevaringsmålet, at arten anses som en ansvarsart for Norge eller internasjonale forpliktelser gjør prioritering nødvendig, kan det utformes forskrift med "prioriterte arter". Jerven er en ansvarsart for Norge, og vil være en naturlig kandidat for å være en "prioritert art". Dette vil kunne innebære at forskriften kan forby ethvert uttak eller ødeleggelse av arten, regler for beskyttelse av viktige funksjonsområder, samt eventuelle krav til å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i dens funksjonsområder.

Dersom myndighetene skal følge opp de grunnleggende prinsippene for artsforvaltning som er nedfelt i forslag til lov og forvalte arter ut fra et langsiktig bevaringsperspektiv, vil det kreve en helt annen forvaltning av store rovdyr enn i dag. Med dagens bestandsmål for store rovdyr, har norske politikere definert artene til å forbli truet. WWF mener at det med naturmangfoldloven må settes mye høyere bestandsmål for truet rovvilt som har som mål at artene ikke skal være truet lenger.

5. Elvemusling (*Margaritifera margaritifera*)



Elvemusling (*Margaritifera margaritifera*). Foto: Bjørn Mejdell Larsen (NINA)

Elvemusling lever i ferskvann og er kjent for sine perler – noe som medførte en kraftig høsting av arten i tidligere tider. I dag er arten fredet. Elvemuslingen finnes i bekker og elver i lavlandet over det meste av Norge, men antall lokaliteter har gått ned med mer enn 30 prosent etter 1900. Den kan bli over hundre år gammel.

Elvemuslingen setter store krav til vannkvaliteten for at den skal formere seg. Larvene lever som parasitter på gjellende til unger av laks og ørret, og derfor må det være gode bestander av disse artene dersom elvemuslingens unger skal overleve. Kun en mindre andel av alle norske forekomster har imidlertid god rekruttering og mange av dagens forekomster vil derfor komme til å dø ut på grunn av manglende reproduksjon. Det antas at det er rekrutteringssvikt i ca. 120 av de 350-400 norske lokalitetene. Dette omfatter de fleste lokaliteter sør for Dovre. Det blir forventet en fortsatt bestandsnedgang. Arten ble derfor vurdert som sårbar (VU) på Norsk Rødliste 2006.

I dag finnes trolig i overkant av 900 lokaliteter av elvemusling i Europa. I Norge har vi trolig halvparten av det totale antallet muslinger i Europa. Derfor har Norge et helt spesielt ansvar for å sikre langsiktig levelige forhold for denne arten.

Trusler

De største truslene i tidligere tider var perlefangst. Det var dette som medførte at arten ble truet over det meste av Europa. I dag er det andre trusler som dominerer. De viktigste truslene er arealendringer som påvirker vann og vassdrag, forurensing, eutrofiering og klimaendringer. Arealendringer omfatter f.eks. mudring, dumping og utfyllinger i strandsonen, vannstandsreguleringer, overføring av vassdrag, vannløpsendring, gjenfylling av dammer, bekkelukking og tørlegging. Forurensing omfatter særlig eutrofiering og forsuring. Eksempler på andre trusler er reduksjon i substrattilgjengelighet (inkl. fragmentering), gjengroing, vannstandsfluktasjoner, endring av elvebredder/strandlinjer, uttørring, nedslamming/sedimentering og bestandsendring hos vert.

Kan naturmangfoldloven redde elvemuslingen?

Naturmangfoldloven har som overordnet mål at den skal sikre levedyktige bestander av alle arter – også virvelløse dyr som elvemuslingen. Virvelløse dyr skal bevares i det økosystemet som de er en naturlig del av. I og med Norge har et spesielt ansvar for å iverksette elvemuslingen, er dette en typisk art som er aktuell å utpeke som ”prioritert art” i forskrift (§ 23). Enten med utgangspunkt i at bestandsutviklingen er i strid med bevaringsmålet, eller at arten anses som en ansvarsart for Norge. En utpeking som ”prioritert art” vil kunne innebære at forskriften kan forby ethvert uttak eller ødeleggelse av arten, regler for beskyttelse av viktige funksjonsområder samt eventuelle krav til å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i dens funksjonsområder.

En vesentlig forutsetning for å sikre elvemuslingen på lang sikt, uavhengig av om arten skulle bli utpekt som ”prioritert art” eller ikke, er en vassdragsforvaltning som sikrer god økologisk status med en god vannkvalitet, sikrer viktige leveområder for elvemuslingen og opprettholdelse av fiskebestander som elvemuslingens yngel er avhengig av. Med innføringen av EUs vanndirektiv i Norge og den nye vannforskriften som nylig trådte i kraft, har man et mye bedre rammeverk for dette enn det var tidligere. Men om dette rammeverket skal fungere etter hensikten vil hvile om politikerne satser på en ambisiøs gjennomføring og etterlevelse av forskriften og om den blir fulgt opp godt nok i alle vassdrag og i forvaltningen.

6. Storsalamander (*Triturus cristatus*)



Storsalamander (*Triturus cristatus*), hann i vådrakt. Foto: Jan Rabben

Storsalamander blir 10-16 cm lang. Den er mørkebrun til svart med små, hvite prikker langs siden. Buken er gul til orange spekket med store, svarte prikker. Kjønnene er svært like på land, men hannen kan skilles fra hunnen ved en langsgående, sølvskimrende midtribbe på halen. I gyttetiden, om våren, utvikler hannen en stor takket ryggkam og er da lett å skjelne fra hunnen, som mangler denne. Storsalamander er knyttet til bar- og lauvskog, jordbrukslandskap med trær, vannkanter, stillestående vann, våtmark/sump og dammer uten fisk. På land fører storsalamanderen et nattaktivt liv med å jakte på virvelløse dyr, mens de om dagen gjemmer seg for rovdyr (fugler og pattedyr) og uttørring, på skyggefulle og fuktige steder. Salamanderen lever av virvelløse dyr som mark, snegler, larver (f.eks. mygglarver) og krepsdyr. Arten er vurdert som sårbar på Norsk Rødliste 2006.

Storsalamanderen blir kjønnsmoden når den er mellom 2 og 5 år, senere i nord enn i sør. Kjønnsmodne individer trekker tilbake til gyttedammen de ble klekket i. Under gytingen kjemper hannene om hunnens gunst, og de oppretter territorier som de kjemper mot andre hanner om å innta eller beholde. Eggleggingen begynner i mai og varer 3-4 uker. Når eggene er lagt, forlater hunnen gyttedammen. Hunnen legger 200-300 egg enkeltvis på vannplanter. Eggene er klebrike slik at det er lett for hunnen å brette bladet over hvert egg for å beskytte det. Eggene klekkes i vann der larvene utvikler seg og kryper på land i løpet av september-oktober. I enkelte tilfeller overvintrer larvene i gyttedammen. De unge salamanderne lever 2-5 år på land til de er kjønnsmodne. Overvintring foregår på land, fra november til april. De går i dvale nede i jorden, dypt nok til at frosten ikke dreper dem.

Den totale utbredelsen av stor vannsalamander i Norge er ikke kjent. Det er gjort spredte funn i Sør-Norge (Akershus, Østfold, Oppland og Hedmark nord til Ytre Rendal og Buskerud, Vestfold og Telemark, flere steder mellom Haugesund og Bergen). Det finnes livskraftige bestander spesielt rundt Oslofjorden og i ytre deler av Hardanger. I Midt-Norge er storsalamander påvist fra Rindal til Levanger og Fosenhalvøya. Ellers i verden fins storsalamander spredd fra Mellom- og Nord-Europa kyst til Ural i Russland.

Trusler

Bestanden med stor salamander har gått sterkt tilbake de siste 50 årene både nasjonalt og internasjonalt. I Norge har antall lokaliteter gått og går stadig ned pga gjenfylling og drenering av yngledammene. Bare i jordbrukslandskapet har antall lokaliteter gått tilbake med 30 prosent bare på 10 år.

Forurensning er også en trussel: Arten ser f.eks. ut til å være ømfintlig for sur nedbør. Fiskeutsetting er også en medvirkende årsak til tilbakegang av arten, da fisk eter salamandere og spesielt deres yngel. I tillegg til arealendringer i jord- og skogbrukslandskapet, utgjør også fremmede arter, kjemiske påvirkninger og klimaendringer trusler mot storsalamander. Mange gjenværende lokaliteter er også blitt isolerte.

Kan naturmangfoldloven redde storsalamanderen?

I forslag til naturmangfoldlov kan arter utpekes som ”prioriterte arter” ved forskrift (§ 23). Dette kan gjøres dersom 1) arten har en bestandssituasjon som strider mot det generelle bevaringsmålet (§ 5), 2) at arten er en ansvarsart for Norge eller 3) at internasjonale forpliktelser gjøre prioritering nødvendig. Storsalamander ville kunne bli utpekt som prioritert art grunnet det første tilfellet. Dersom storsalamander var en prioritert art, ville forskriften for prioritering kunne fastsette forbud mot enhver form for uttak eller ødeleggelse av arten eller bestemte bestander av den. Forskriften kan også angi regler om beskyttelse av viktige økologiske funksjonsområder for arten og sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i storsalamanderens funksjonsområder. Det ville da i forskrifts form bli satt strengere krav til kommunen om å sikre arten og dens leveområder.

En annen mulighet til sikre storsalamanderen bedre forhold med ny naturmangfoldlov er ved å utpeke typiske salamanderdammer til ”utvalgte naturtyper” ved forskrift. Dette ville medføre at kommunene ville måtte sikre sine forekomster av slike dammer gjennom sin kommuneplanlegging. Det ville blant annet bli satt krav til at slike dammer skal omtales i miljøplaner for jordbruket (se boks under).

§ 53 (utvalgte naturtyper i jordbrukslandskap)

Blir det med hjemmel i jordloven utarbeidet en miljøplan for en eiendom med utvalgte naturtyper skal planen også ivareta hensynet til de utvalgte naturtyper.

Er det ikke utarbeidet en slik plan selv om eiendommen er i aktiv drift, skal alle tiltak som berører den utvalgte naturtypen meldes til kommunen før tiltaket iverksettes. Tilbakemelding fra kommunen skal foreligge før tiltaket iverksettes. Finner kommunen at tiltaket kan medføre forringelse av en utvalgt naturtypes utbredelse eller økologiske tilstand, kan kommunen nekte tiltaket eller gi nærmere pålegg om hvordan tiltaket skal gjennomføres. Frist for tilbakemelding kan fastsettes i forskrift etter § 49 første ledd.

Kilde: NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)

7. Lomvi (*Uria aalge*)



Lomvi (*Uria aalge*). Foto: WWF-Canon/Kevin Schafer

Lomvi er en typisk fuglefjellsfugl med karakteristisk utseende med sin sorte/sjokoladebrune rygg og hvite mage. Denne sjøfuglen, som er ca. 45 cm lang og som veier ca. 1 kg, er knyttet til havet hele året. Lomvien er en fiskespiser, og lever av små fisk som brisling, lodde, sil (tobis), sild og sei. Den kan faktisk dykke helt ned til 100 meters dyp på jakt etter fisk, men vanligvis henter den næring i de øvre vannmassene. I Norge hekker den langs kysten fra Vest-Agder til Finnmark. Hele 90 prosent av bestanden finnes i Nord-Norge. Den norske bestanden er vurdert til å telle 10 000-22 000 fugler. Bestanden på fastlands-Norge har hatt en katastrofal utvikling de siste 30 år og har hatt mer enn 90 prosent reduksjon i bestanden. Hvis den negative bestandstrenden fortsetter, er det sannsynligvis bare et tidsspørsmål før arten forsvinner som hekkefugl i mange fuglefjell langs norskekysten. Derfor ble lomvi vurdert som kritisk truet (CR) på Norsk Rødliste 2006.

Til forskjell fra mange andre sjøfugler er hannen og hunnen like i fjærdrakten. Lomvien er en sosial alkefugl som hekker i tette kolonier og legger eggene sine rett på fjellet. Den legger bare ett egg som er pæreformet for at det ikke skal rulle ned fra reirhylla. Egget varierer mye i farge og mønster for at foreldrene skal kunne gjenkjenne egget sitt. Både hann og hunn bidrar til å mate og passe ungen. Når ungen er ca 3 uker gammel hopper den sammen med sin far ut i sjøen og svømmer til havs. Faren fortsetter å passe ungen ute på havet til den kan klare seg selv.

Trusler

Sjøfugler har sen kjønnsmodning, lever lenge og får få unger, og dette gjør sjøfuglene spesielt sårbare for menneskeskapte påvirkninger. Lomvi er svært utsatt ved matmangel. Overfiske og påfølgende nedgang i fiskebestander er en av de viktigste trusler for lomvien. I tillegg har drukning i fiskegarn trolig også vært en av de viktigste årsakene til den dramatiske nedgangen i lomvibestanden, med tusenvis av lomvier drept hvert år. Men også klimaendringer, høye konsentrasjoner av miljøgifter og oljeutslipp truer norske sjøfuglbestander.

Kan naturmangfoldloven redde lomvien?

I motsetning til for mange truede arter på land, er det for lomvi ikke nok å verne om hekkeområde eller å velge ut arten som ”prioritert art”. I lomviens tilfelle er det viktigst å sikre fortsatt gode fødeforhold gjennom å hindre overfiske og å redusere de andre truslene mot bestanden, slik som bifangst, forurensing og klimaendringer. En av de viktige fiskeartene som lomvi spiser, er tobis. Denne lille fisken er blitt hardt beskattet i årevis og blant annet brukt til laksefôr. Derfor er det viktig å gjenoppbygge tobisbestanden, og å redusere fiske på andre arter som er mat for sjøfugl og hvor det mistenkes at overfiske bidrar til nedgangen. Den nye naturmangfoldloven hjemler prinsipper for høsting av viltlevende virveldyr, herunder marine fisk (§ 16). Ved vurdering av vedtak om å tillate høsting på en art, skal det legges vekt på ”artens funksjon i økosystemet og den virkning høstingen kan ha på det biologiske mangfold for øvrig” (se boks). Dette vil være viktig å ta hensyn til ved vedtak om fangst og fastsetting av fangskvoter for de fiskearter som er viktige for truede sjøfugler. I tillegg blir det viktig å stramme inn regelverk for bifangst og sette krav til fiskerier slik at bifangst av lomvi unngås. Forutsetningen for at det nye regelverket skal bidra til å redde arter som lomvi, er at politikerne faktisk bruker de hjemler de kan og bruker lovverket offensivt.

§ 16 (høsting av viltlevende virveldyr)

Vedtak om å tillate høsting treffes med hjemmel i

1. lov 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt,
2. lov 3. juni 1983 nr. 40 om saltvannsfiske m.v., eller
3. lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v.

For arter som bevaringsmålet i § 5 gjelder for, kan vedtak om å tillate høsting bare treffes når

1. det foreligger tilstrekkelig dokumentasjon for at arten produserer et høstingsverdig overskudd i Norge, og
2. arten har betydning som næringsmiddel eller produksjonsfaktor eller annen ressursbetydning.

Ved avgjørelsen om å tillate høsting og om fremgangsmåten ved høsting skal det videre legges vekt på artens funksjon i økosystemet og den virkning høstingen kan ha på det biologiske mangfold for øvrig. Det skal også legges vekt på høstingstradisjon i vedkommende område og på skade som arten gjør.

Bifangst ved fiske er tillatt så langt det følger av saltvannsfiskeloven eller lakse- og innlandsfiskeloven.

Sjøfiske til privat forbruk er tillatt om ikke annet følger av saltvannsfiskeloven eller lakse- og innlandsfiskeloven.

For bestander av vilt eller fisk som høstes i fellesskap med eller etter avtale med andre stater, anvendes reglene i annet og tredje ledd så langt det lar seg gjøre.

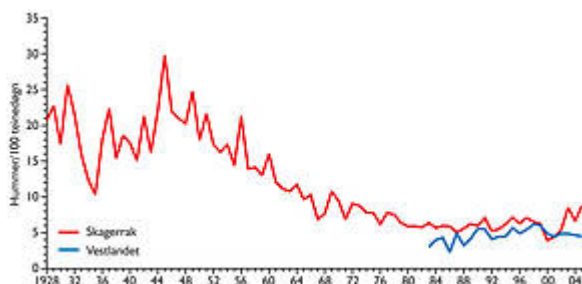
Kilde: NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)

8. Europeisk hummer (*Homarus gammarus*)



Europeisk hummer (*Homarus gammarus*). Foto: Kåre Telnes (Seawater.no)

Hummeren er knyttet til hardbunn der den har tilgang på gode gjemmesteder. Den kan også være knyttet til områder med bløtbunn, til undervannseng (ålegras), tareskog og områder med skjellsand. Den holder seg på grunt vann og sjelden dypere enn 40 m. Hummeren er stedbunden og territoriell og er utbredt i Nordøst-Atlanteren fra Den engelske kanal til Nord-Norge. Tysfjord er det nordligste området med levedyktige bestander. Bestandsstørrelsen er ukjent, men en antar at dagens bestand er halvparten av hva den var før 1960. Trolig har bestanden hatt en reduksjon på 30 prosent etter ca. 1970. Hummeren ble vurdert som nær truet (NT) på Norsk Rødliste 2006.



Hummerbestanden har hatt en relativ jevn nedgang fra slutten av 1940-tallet og er fremdeles på et historisk lavt nivå. © Havforskningsinstituttet

Hos levende hummer er skallet grønnsvart, med blålige knuter/pigget, men den kan også være helt blå. Den har kraftige klør og kropp, og klørne er ulike (en knuseklo og en sakseklo). Hummeren kan bli over 50 cm og veie inntil 5 kg. Som skalldyr flest vokser hummeren kun etter at den har skiftet skall. Den kryper ut av det gamle skallet og tar opp vann slik at den sveller til sin nye størrelse. I havet regner man med at en voksen hummer skifter skall hvert 2. til 3. år, alt etter hvor god næringstilgangen er. Hannen hjelper ofte til med å "kle av" hunnen under skallskiftet, for å sikre seg muligheten til å befrukte eggene.

Hummeren angriper alt rundt seg og går ikke av veien for å sette til livs samtlige av sine søsken hvis de får muligheten til det. I hovedsak lever hummeren imidlertid av muslinger, snegler, børstemark og kråkebolle.

Trusler

Hummeren trues i hovedsak av overfiske og ulovlig fiske. Mangelfull forvaltning gjennom mange år er den viktigste årsakene til bestandsnedgangen. I tillegg kommer påvirkning fra mudring, dumping og utfyllinger i strandsonen (inkl. moloer og havneanlegg), åpning av innløp til poller, taretråling/tangskjæring og petroleumsaktivitet (oljeboring, rørlegging, oppankring mm.).

Det er uvisst hvor mye hummer som blir fisket eller fanget ulovlig i løpet av et år, men det er gode indikasjoner på at mange fisker etter hummeren året rundt. Det står trolig tusener av hummer i ulovlige teiner langs Skagerrakkysten, og en god del er nok bestilt på forhånd. Det er også god grunn til å tro at en del hummer omsettes svart, med direkte salg til restauranter, hotell og private.

Men også en introdusert art truer den europeiske hummeren. Den første amerikanske hummeren ble påvist i norske farvann på slutten av 1990-tallet, og siden da har det blitt funnet stadig flere individer av den fremmede arten. Den amerikanske hummeren representerer en potensiell kjempetrussel mot europeisk hummer. For det første kan den være smittebærer av bakteriesykdommen "Gaffkemi", som ved smitte er 100 prosent dødelig for europeisk hummer. Amerikansk hummer vil også kunne reproducere seg i våre farvann, og kan potensielt krysse seg med vår europeiske hummer. Dette kombinert med at den norske hummerbestanden er på et historisk lavmål gjør den arten ekstra sårbar.

Kan naturmangfoldloven redde den europeiske hummeren?

Med den store bestandsnedgangen som hummer har hatt etter andre verdenskrig, er hummer en art som bør vurderes som "prioritert art" når ny naturmangfoldlov foreligger. Dersom hummer var en prioritert art, ville forskriften for prioritering kunne fastsette forbud mot enhver form for uttak eller ødeleggelse av arten eller bestemte bestander av den. Forskriften ville også kunne angi regler om beskyttelse av viktige økologiske funksjonsområder for arten og sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i hummerens funksjonsområder.

En annen mulighet til sikre hummeren bedre forhold med ny naturmangfoldlov er ved å utpeke viktige naturtyper for hummeren, f.eks. undervannsenger av ålegras eller tareskog som "utvalgte naturtyper" ved forskrift. Dette ville medføre at kommunene ville måtte sikre sine forekomster av slike områder gjennom sin kommuneplanlegging. Forutsetningen for at nytt lovverk skal bidra til å redde hummeren er at politikerne faktisk utpeker arten som prioritert eller dens leveområder som utvalgte naturtyper. WWF mener at myndighetene må ha en handlingsplikt for å gjøre dette dersom utviklingstrenden strider mot bevaringsmålet. Dessuten må det kunne settes inn sanksjoner i form av bøter e.l. mot kommuner som ikke følger opp forskrift om prioritering gjennom sin planlegging.

9. Vanlig uer (*Sebastes marinus*)



Vanlig uer (*Sebastes marinus*). Foto: Kåre Ternes (Seawater.no)

Det finnes tre arter av uer i våre farvann: vanlig uer, lusuer og snabeluer. Vanlig uer lever på veldig dypt vann, helt ned til 1000 meter, og er knyttet til sublitorale habitater, hardbunn, korallrev, dyphavshabitater, pelagisk miljø og dype fjorder. Den gyter langs kysten av Nordland og Troms og lever i Barentshavet og ved Svalbard. Fisken er rød, har kraftige skjell og svært harde og piggete finner. De svære øynene er typisk hos dypvannsfisk som lever der det er lite lys.

En 50-80 % reduksjon i forekomst av denne arten (særlig yngel og ungfisk) i løpet av de tre siste generasjoner tilsier at dette er en sterkt truet (EN) bestand. En vid og utilgjengelig (for fiske) utbredelse, samt nylig innførte reguleringer gjør imidlertid fremtidig risiko for utdøing mindre enn den historiske bestandsutviklingen tilsier. Derfor er bestanden klassifisert som sårbar (VU) på Norsk Rødliste 2006.

Bestanden har hatt sviktende rekruttering siden tidlig på 1990-tallet, og ICES vurderer bestanden til å ha redusert reproduksjonsevne. Toktresultat og fangstrater fra trålfisket viser en klar reduksjon i forekomst, og indikerer at bestanden nå er på et historisk lavmål. Årsklassene det siste tiåret har vært svært svake og har blitt stadig mindre, men gledelig nok er det observert store mengder uer-yngel i Barentshavet denne våren. Likevel er bestanden svært svak og situasjonen ventes å vedvare i mange år dersom ikke overfisket reduseres. Det faktum at det tross den alvorlige bestandssituasjonen fortsatt foregår et direkte fiskeri etter denne arten forverrer situasjonen.

Trusler

Den største trusselen mot bestanden er overfiske, inkludert bifangst i andre fiskerier. Det tas årlig rundt 15.000 tonn med vanlig uer og snabeluer til sammen i Barentshavet. Norge tar det aller meste av dette. Det tillates i Norge et direkte fiske på uer, trass i forskernes anbefaling om at alt direkte fiske bør stanses. I tillegg tas det en god del uer som bifangst i trålfisket etter sild, reke og kolmule. Det direkte trålfiske etter uer har vært stengt siden 2003, men likevel tillates det at trålflåten kan ha opptil 15 prosent uer som bifangst. Det finnes noen begrensninger på hvor det kan fiskes og uerfisket har vært stengt i en periode på våren. I 2007 ble det satt nye og strengere på begrensninger på bifangstmengden i rekefisket. Det er en viss tro på at dette initiativet vil bidra til gjenoppygging.

Kan naturmangfoldloven redde vanlig uer?

For en art som vanlig uer vil det være svært viktig å få på plass naturmangfoldloven og dens prinsipper for tillatelse til høsting av virveldyr. Vanlig uer er et eksempel som ikke bør tillates høstes grunnet at den alvorlige bestandsnedgangen og med begrunnelsen at arten ikke produserer et høstingsverdig overskudd i Norge (§ 16,

se boks). Arten kan også være aktuell å utpeke som ”prioritert art”, og derigjennom pålegge forbud mot høsting av arten og sikring av viktige funksjonsområder for arten. I tillegg bør det trolig innføres regler som reduserer bifangst av uer i andre fiskerier. Forutsetningen for at nytt lovverk skal redde ueren er at myndighetene bruker de hjemler som ligger i naturmangfoldloven og at de samme prinsipper, som f.eks. fredningsprinsippet, også nedfelles i den nye havressursloven, som også skal legges fram i løpet av året.

§ 16 (høsting av viltlevende virveldyr)

Vedtak om å tillate høsting treffes med hjemmel i

1. lov 29. mai 1981 nr. 38 om jakt og fangst av vilt,
2. lov 3. juni 1983 nr. 40 om saltvannsfiske m.v., eller
3. lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v.

For arter som bevaringsmålet i § 5 gjelder for, kan vedtak om å tillate høsting bare treffes når

1. det foreligger tilstrekkelig dokumentasjon for at arten produserer et høstingsverdig overskudd i Norge, og
2. arten har betydning som næringsmiddel eller produksjonsfaktor eller annen ressursbetydning.

Ved avgjørelsen om å tillate høsting og om fremgangsmåten ved høsting skal det videre legges vekt på artens funksjon i økosystemet og den virkning høstingen kan ha på det biologiske mangfold for øvrig. Det skal også legges vekt på høstingstradisjon i vedkommende område og på skade som arten gjør.

Bifangst ved fiske er tillatt så langt det følger av saltvannsfiskeloven eller lakse- og innlandsfiskeloven.

Sjøfiske til privat forbruk er tillatt om ikke annet følger av saltvannsfiskeloven eller lakse- og innlandsfiskeloven.

For bestander av vilt eller fisk som høstes i fellesskap med eller etter avtale med andre stater, anvendes reglene i annet og tredje ledd så langt det lar seg gjøre.

Kilde: NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)

10. Ål (*Anguilla anguilla*)

Ål er i hovedsak knyttet til ferskvann, men gyter ute i havet. Den er en fisk i ålefamilien med slangelignende kropp og glatt, tykk hud. Hunnen kan bli opptil 1,5 m lang, mens hannen sjelden blir lenger enn 0,5 m. Ålen gyter i Sargassohavet, og yngelen bruker ca 3 år på vandringen tilbake til slektens opprinnelsessted. Etter oppnådd vekst (ikke alder) i ferskvann, vandrer den ut i havet igjen for å gyte. Ålen er knyttet til en rekke habitater som litoralsonen, bløtbunn, sublitorale habitater, undervannseng (ålegras), skjellsand, hardbunn, tareskog, pelagisk miljø, poller, estuarier, dype fjorder og brakkvann. Den finnes på både grunt og dypt vann, helt ned til 1000 m. Europeisk ål har trolig hatt en bestandsnedgang på 50-70 prosent i løpet av tre siste generasjonene. Den er vurdert som kritisk truet (CR) på Norsk Rødliste 2006. Det er sikre tegn på at ålen er truet i hele sitt utbredelsesområde.

Ålen spiser først og fremst fisk, rogn, krepsdyr, snegler, muslinger og insektlarver, men kan også ta frosk og andunger. Larvene som finnes på gyteplassene i Sargassohavet er glassaktige og ligner på lauvblad på høykant. De driver passivt med strømmen og nærmer seg Europas kyster etter 1,5 år. Da er de ca 7-8 cm lange. I 2,5-3 års alderen, da larvene er ved kysten, forandres larven til glassål og lengden avtar noe. Glassålen vandrer oppover i elvene, på slektens opprinnelsessted, der den forvandles til gulål. Dette stadiet varer i 6-25 år. Ålen er i denne perioden et nattaktivt rovdyr. Den vandrer ut igjen som blankål. Fødeopptaket avtar da, og tarmen tilbakedannes. Først etter den har forlatt Europa blir kjønnsorganen utviklet. Ålen danner et slim når den ikke er vann, noe som gjør at den kan overleve lenge uten tilførsel av vann. Dette gjør at ålen også kan komme seg over små landområder.

Trusler

De viktigste truslene mot bestanden av ål i Norge er ulike inngrep om ødelegger eller forringer dens leveområder – både i strandsonene og i vassdrag. Eksempler på trusler i strandsonen er mudring, dumping og utfyllinger. Eksempler på trusler i vassdrag er oppdemming, vannstandsregulering, overføring av vassdrag, vannløpsendring (flomhindring, kanalisering, utretting, moloer mm.), gjenfylling av dammer, bekkelukking og tørrlegging, mudring, dumping og utfyllinger i strandsonen (inkl. moloer og havneanlegg). Også en rekke andre tiltak truer ålebestanden. Dette omfatter åpning av innløp til poller, taretråling/tangskjæring, petroleumsaktivitet (oljeboring, rørlegging, oppankring mm.), gjødsling/utslipp av næringssalter og organiske næringsstoffer, overfiske, utilsiktet introduksjon av fremmede organismer til Norge og lokal desimering.

Kan naturmangfoldloven redde ålen?

En kritisk truet art som europeisk ål bør utpekes som ”prioritert art” ved forskrift hjemlet i den nye naturmangfoldloven. Dersom ålen var en prioritert art, ville forskriften for prioritering kunne fastsette forbud mot enhver form for uttak eller ødeleggelse av arten eller bestemte bestander av den. Forskriften ville også kunne angi regler om beskyttelse av viktige økologiske funksjonsområder for arten og sette krav om å klarlegge følgene for arten av planlagte inngrep i ålens funksjonsområder. Men for å redde ålen er det også av stor betydning at det settes inn tiltak for å begrense eller stoppe ålefisket i EU, da det er særlig i EU at ål blir overfisket.

Kilder

Artsdatabanken 2006. Rødlistebasen. www.artsdatabanken.no

Biomangfoldlovutvalget 2004. *NOU 2004:28. Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold (Naturmangfoldloven)*

Havforskningsinstituttet 2006. Kyst og Havbruk 2006, kapittel 2 ”Kystressurser”.

Miljøstatus i Norge 2007. www.miljostatus.no

Norsk naturarv. www.naturarv.no

Referanser for informasjon om artene i Rødlistebasen (www.artsdatabanken.no) :

Agnalt, A.-L., Jørstad, K.E., Kristiansen, T., Nøstvold, E., Farestveit, E., Næss, H., Paulsen, O.I. and Svåsand, T. 2004. Enhancing the European lobster (*Homarus gammarus*) stock at Kvitsøy Islands; Perspectives of rebuilding Norwegian stocks. Blackwell Publishing Ltd, Oxford. Stock Enhancement and Sea Ranching. Developments, : 415-426

Agnalt, A-L, Strand, Ø., Jørstad, K.E., van der Meeren, G.I., Kristiansen, T.S. 2001. Havbeiteloven - Kunnskapsstatus og strategier (The Sea Ranching Act - Status of knowledge and strategies). Institute of Marine Research, June 2001. : 66 pp

Anker-Nilssen, T. & Barrett, R. 1991. Status of seabirds in northern Norway. *British Birds*. 84: 329-341

Barrett, R. T., Lorentsen, S.-H. & Anker-Nilssen, T. subm. The status of breeding seabirds in mainland Norway.

BirdLife International. 2004. *Birds in Europe*.

Brøseth, H. og Andersen, R. 2005. Yngleregistreringer av jerv i Norge i 2005. NINA Rapport. 89: 19 s.

Christiansen, ME. 1969. Crustacea Decapoda Brachyura. MIOS. 2: 1-143

Dolmen, D. & Kleiven, E. 1999. Elvemuslingen *Margaritifera margaritifera* - status og utbredelse i Norge. *Fauna*. 52: 26-33

Dolmen, D. & Strand, L.Å. 1997. Preliminært amfibieatlas. NTNU Vitenskapsmuseet Zoologisk Notat. 1997-8: 1-62

Durif, C, Vøllestad, A, and Gjøsæter, J. 2006. Report on the eel stock and fishery in Norway 2005. Institute of Marine Research.

Flagstad, Ø., Andersen, R., Wärdig, C., Johansson, M., Brøseth, H., Ellegren, H. 2005. Bestandsovervåkning av Jerv, Ekskrementmaterialet 2005, Foreløpige Resultater. Upublisert rapport/NINA. : 13.

Grønlien, H. (red.). 2004. Hønehauken i Norge. Bestandens status og utvikling siste 150 år. NOF Rapportserie 5-2004.

Gundersen, V., Rolstad, J. & Wegge, P. 2004. Hønehauk og skogbruk - en gjennomgang av bestandsutvikling, økologi og trusler. INA fagrapport 2.

Hafstad, I. 2002. Hønehauk vs. skogbruket - en kilde til stadig konflikt. *Vår Fuglefauna*. 25: 82-86

- ICES. 2006. Report of the Arctic Fisheries Working Group. ICES CM 2006/ACFM:25.
- ICES. 2006. Report of the Joint EIFAC/ICES Working Group on Eel (WGEEL), . ICES CM 2006/ACFM:16 .
- Jørstad, K.E. & E. Farestveit. 1999. Population genetic structure of lobster (*Homarus gammarus*) in Norway and implications for enhancement and ranching operation. *Aquaculture*. 173: 447-457
- Knutsen, J.A. & Agnalt, A-L. 2006. Hummer. *Fisken og Havet*. 2: 77-78
- Kristiansen, T.S., A. Drengstig, A. Bergheim, T. Drengstig, I. Kollsgård, R. Svendsen, E. Nøstvold, E. Farestveit & L. Aardal. 2004. Development of methods for intensive farming of European lobster in recirculated seawater. Results from experiments conducted at Kvitsøy lobster hatchery from 2000 to 2004. *Fisken og Havet*. 6: 52pp
- Landa, A., Franzén, R., Bø, T., Tufto, J., Lindén, M. & Swenson, J.E. 1998. Active wolverine *Gulo gulo* dens as a minimum population estimator in Scandinavia. *Wildlife Biology*. 4: 159-168
- Landa, A., Lindén, M., Kojola, I., . 2000. Action plan for the conservation of wolverines (*Gulo gulo*) in Europe. *Nature and Environment*, Council of Europe Press. 115: 44 s.
- Landa, A., Tufto, J., Andersen, R. og Persson, J. 2001. Jerv i Skandinavia. Aktive ynglehi som bestandsestimator basert på nye data om alder for første yngling. *NINA Notat*. : 10 s
- Meeren, G.I. van der. 2003. The potential of ecological studies to improve on the survival of cultivated and released aquatic organisms: insights from functional morphology and behaviour studies of the European lobster *H.gammarus* Dr. philos thesis, Department of Zoology, Universi
- Pethon, P. 2005. Aschehougs store fiskebok. Aschehoug.
- Phillips, B. 2006. Lobsters: Biology, Management, Aquaculture and Fisheries. Blacwell Publishing. : 506 pp
- Sæther, B.-E., Engen, S., Persson, J., Brøseth, H., Landa, A. og Willebrand, T. 2005. Management strategies for the wolverine in Scandinavia. *J. Wildlife Manage*. 69: 000-000
- Yoccoz, N. 2005. Faglig vurdering av statistikkbruk i rapport om hønehawk. *Notat*.

VEDLEGG 1

Oversikt over artenes status på norsk rødliste, på lister for ulike internasjonale avtaler og i EUs naturvernlovverk.

Norsk navn	Latinsk navn	Norsk Rødliste 2006	Bern-/Bonn-/CITES-konvensjonen	EUs habitat-direktiv	EUs fugle-direktiv	IUCNs rødliste
Klippeblåvinge	<i>Scolitandides orion</i>	EN	-			-
Elfenbenslav	<i>Heterodermia speciosa</i>	EN	-			-
Hønehauk	<i>Accipiter gentilis</i>	VU	Bern 3, Bonn 2, CITES 2		-	LC (least concern)
Jerv	<i>Gulo gulo</i>	EN	-	II*,IV		VU (vulnerable)
Elvemusling	<i>Margaritifera margaritifera</i>	VU	Bern 3	II		-
Storsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	VU	Bern 2			LC
Lomvi	<i>Uria aalge</i>	CR	Bern 3		-	LC
Hummer	<i>Homarus gammarus</i>	NT	-			-
Uer	<i>Sebastes marinus</i>	VU	-			-
Ål	<i>Anguilla anguilla</i>	CR	-			-